

Uniek Limburgs lindebos herbergt winter- en zomerlinde

In 2008 werd in de buurt van Maastricht een uniek lindebos aangetroffen, het Savelsbos. Uniek omdat het zowel de autochtone winterlinde herbergt als de zomerlinde. De waarde van het bos als oorspronkelijke genenbron wordt echter bedreigd.

Tekst en beeld Bert Maes

Ooit stond Nederland vol met lindebossen. Tegenwoordig behoort de wilde, autochtone linde tot de grote zeldzaamheden. De linde zou op de Rode Lijst van bedreigde plantensoorten moeten staan. De vondst van een groot en uniek lindebos in de omgeving van Maastricht is daarom op zijn zachtst gezegd bijzonder te noemen. Dit gebeurde in 2008 tijdens een inventarisatie van inheemse bomen en struiken op de terreinen van Staatsbosbeheer. Dat de winterlinde er voorkwam was weliswaar bekend, maar dat er ook zo'n 30 ha met zowel winterlinde (*Tilia cordata*) als zomerlinde (*Tilia platyphyllos*) stond was een grote verrassing.

In totaal is het Savelsbos, waar het lindebos on-

derdeel van uitmaakt, 200 ha groot. Een dergelijk natuurbos is ook over de grens in Duitsland of België uniek. Het kleinere bos Lohmühle bij het Duitse Aken en het Dal van de Hohn bij La Calamine in België zijn in geringe mate vergelijkbaar. Het centrale deel van het Savelsbos nabij Rijckholt is bij botanici vooral bekend om zijn bijzondere boskruiden zoals de gele anemoon, de amandelwolfsmelk, het bosbingelkruid en de grote vlakken met het witbloemige daslook.

Groeiplaatsen

Vanaf de jaren negentig is er in ons land gespeurd naar groeiplaatsen van oorspronkelijke linden.

In het wild komen er twee soorten voor: de zomerlinde en de winterlinde. Beide soorten zijn waarschijnlijk sedert het Atlanticum (±5000 voor Christus) in ons land. De winterlinde blijkt, zij het schaars, nog op enkele plaatsen in Twente, de Achterhoek en in Zuid-Limburg voor te komen. Daarbuiten is de soort nagenoeg uitgestorven. De zomerlinde, de zeldzaamste van de twee, komt waarschijnlijk alleen in Zuid-Limburg in de natuur voor.

Linden hebben de tijd kunnen overleven vooral door het beheer als hakhout in houtwallen en bosranden. Autochtone linden zijn daarom voornamelijk als meerstammige bomen behouden. Opgaande autochtone linden bestaan wel, maar ze zijn uiterst schaars. Ook als knotboom of als markante gesnoeide dorpsboom zijn ze hier en daar overgeleverd.

Alle boomsoorten

Het lindebos bij Rijckholt is niet alleen bijzonder vanwege de zomer- en winterlinde en de rijkdom aan bijzondere boskruiden. Minstens even interessant is dat in dit bos nog vrijwel alle boomsoorten aanwezig zijn die er van nature in thuis horen. Als ze al geplant zijn, dan is dat eeuwen geleden gebeurd. We zien er haagbeuk, es, gewone esdoorn, gladde iep, Spaanse aak, zachte berk, ruwe berk, hazelaar, winterlinde, wilde lijsterbes en de eenstijlige meidoorn. Een grote zeldzaamheid is er de grootvruchtige meidoorn (*Crataegus × macrocarpa*), de natuurlijke hybride van de koraalmeidoorn en de tweestijlige meidoorn.

De gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) is hier belangwekkend omdat deze soort hier de noordgrens van zijn natuurlijke areaal bereikt. Vanaf de 17^e eeuw is de gewone esdoorn steeds meer aangeplant in parken en op landgoederen en hij zaait zich makkelijk uit. In het Savelsbos komt de soort als meerstammige oude hakhoutstoof voor.

Hier en daar zijn er ook de voorouders van de gekweekte bessen te zien: de kruisbes (*Ribes uva-crispa*) en de zeer zeldzame bosaalbes (*Ribes rubrum* var. *rubrum*). Ze hebben kleinere bessen dan de gekweekte familieleden, maar de smaak is minstens zo goed.

Het Limburgse lindebos is geen oerwoud waarin nooit aanplant of kap heeft plaats gevonden. Het behoort tot de categorie van zogenaamde 'oude boskernen' of Ancient woodland. Het zijn bossen waar niet alleen al eeuwenlang bos heeft gestaan, maar waar ook substantieel veel bomen en strui-

Vruchten en vruchtvleugels van de zomerlinde

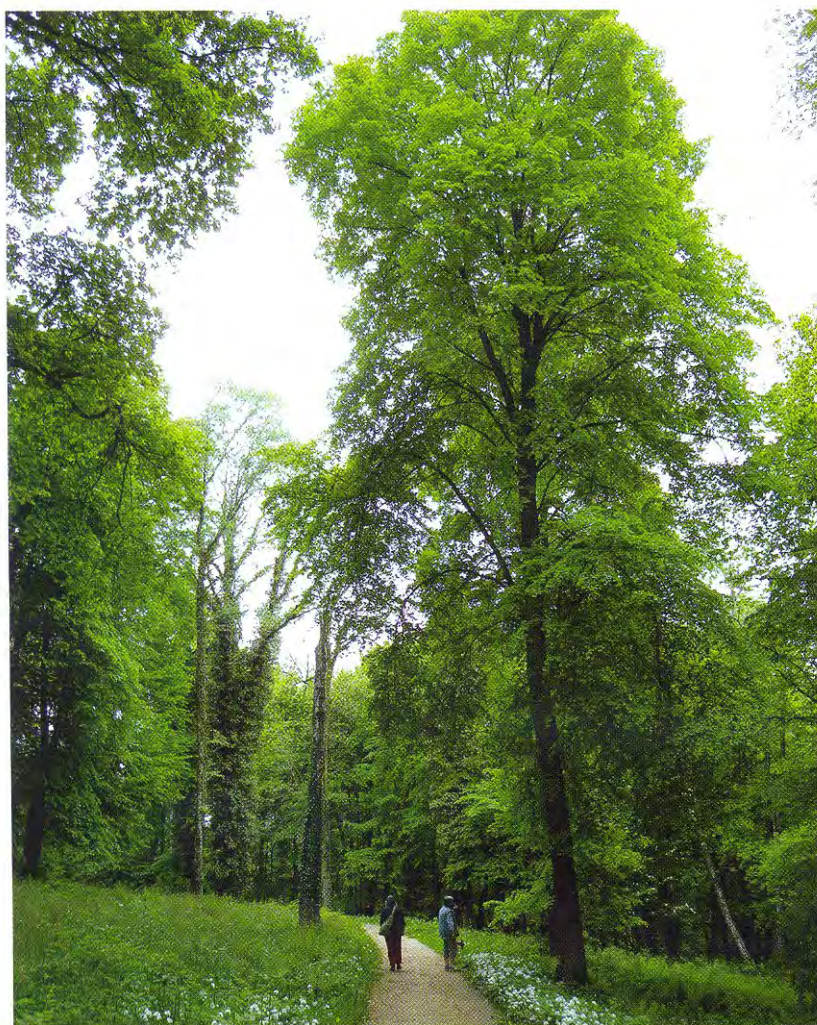
Vruchten van de winterlinde

Kiemblaadjes van de zomerlinde

ken groeien die genetisch tot de oorspronkelijke vegetatie behoren. Het is een eeuwenlang beheerd en benut bos. Hier en daar zijn in de afgelopen eeuw ook bomen, waaronder robinia's, zomereiken, zoete kersen, beuken en essen, aangeplant.

Wat het lindebos eveneens boeiend maakt, is de ligging op kalk- en lösshellingen. De lindebomen groeien hier en daar ook op de randen van oude in onbruik geraakte mergelgrotten. Indrukwekkend is het diep droogdal of grub, de Schone Grub, waar de vegetatie nauw verwant is aan die van vochtige vallei- en kloofmilieus. Dat soort milieus kennen we in ons land vrijwel niet. Daar groeien de zeldzame naaldvarens en tongvarens op de mergel- en vuursteenbodems. Op de hoog-

Imposant uitgegroeide zomerlinde

Hybride-linden

Opmerkelijk is dat de meeste tegenwoordig aangeplante bomen hybride linden zijn: de zogenaamde Hollandse linde (*Tilia × europaea*), de kruising van de zomer- en winterlinde. Dat heeft alles te maken met de boomkwekerijgeschiedenis van Holland en Vlaanderen en de opkomende elite vanaf de 16^e eeuw. Er ontstond een grote behoefte aan nieuwe landgoederen met bijbehorende lanen en bomen. Voor o.a. iepen, abelen en linden was er een markt voor uniform

plantgoed wat bij deze soorten in de vormen van klonale vermeerdering geleverd kon worden. Niet alleen de grote tulpenvariatie ontstond in die periode, maar ook tientallen lindevariëteiten werden er ontwikkeld. En in tegenstelling tot de tulpenmanie eindigde het niet in lucht. Het was zo'n succes, ook in het buitenland, dat de Hollandse linde in de 16^e, 17^e en 18^e eeuw een gewild exportproduct werd voor Engeland, de Scandinavische landen, Duitsland, Rusland en de

Baltische staten. Een recent promotieonderzoek van de Zweedse dendroloog Rune Bengtsson leverde opmerkelijke feiten op. Zo bleek bijvoorbeeld dat van de oude monumentale linde bij Deventer (de Kozakkenlinde) en de grootste linde van ons land te Sambeek genetisch exact dezelfde exemplaren in Zuid-Zweden op landgoederen stonden. Ze moeten daar al rond 1600 geïmporteerd zijn uit Nederland.

ste bergdelen is de bodem armer en domineert de winterlinde.

Het beheer en de toekomst

Vanwege de grote zeldzaamheid van lindebossen is er eigenlijk weinig ervaring met het beheer ervan. Gelukkig behoort het lindebos van Rijksholt tot de schaduwverdragende bostypen. Door het stoppen van het hakhoutbeheer en hoog opgroeien van de stammen, wordt het bos steeds schaduwrijker. Alleen de plekken van de lichtminnende amandelwolfsmelk worden open gehouden. Het Savelsbos als geheel is beschermd middels de status als natuurreservaat, als bosreservaat en Natura 2000 gebied. Het valt ook binnen de Ecologische Hoofdstructuur en het Nationaal Landschap van Zuid-Limburg.

Het bos voor de verre toekomst veiligstellen is niet zo eenvoudig. Nu het hakhoutbeheer is weggefallen en voor een zogenaamd 'niets-doen' beheer is gekozen, wat een van de doelstellingen van bosreservaten is, is er onzekerheid over de toekomst ontstaan. Lichtminnende soorten zoals de hazelaar, meidoorn, wilde roos en wilde mispel zullen op termijn in de problemen komen. De grootschalige akkers er omheen zorgen voor mestinwaai en bij grote percelen met fruitteelt wordt bovendien veel gif gebruikt. Om de mestoverlast te verminderen is er over kilometers lengte, enkele jaren geleden, een bufferstrook ingeplant met bomen en struiken. Door het gebruik van niet-autochtoon plantgoed vermindert echter de waarde van het bos als oorspronkelijke genenbron.

Dit is ook een discussiepunt bij de vele kilometers aan nieuwe heggen die in de directe omgeving van het Savelsbos zijn aangelegd. Door de toenemende schaduw van de nieuwe bosstrook pal tegen de oude bosranden komen bovendien de lichtminnende boom- en struiksoorten in het gedrang. Juist die oude bosranden zijn belangrijke refugia van lichtminnende zeldzame soorten.

De ontdekking van dit grote lindebos is nog om andere redenen van grote betekenis. Nergens in ons land kan het gunstige effect van de snel verteerbare bladeren van de linde zo goed bestudeerd worden. In de overwegend door beuk, eik en naaldhout gedomineerde bossen in ons land gaat het slecht met de humusvertering en bodemvorming in het bos. Alle reden dus om over de juiste beheersvormen nog eens goed na te denken. ■

Spaanse aak (links) en winterlinde (rechts) op de mergelhelling van het Savelsbos

De linde in het verleden

Op grond van stuifmeelonderzoek in de bodem kwam de linde ongeveer 10.000 jaar geleden, na de laatste ijstijd, terug in onze streken. Van 7.000 tot 5.000 jaar vóór de jaartelling was de linde algemeen in het Atlantische oerbos, samen met de eik en de iep. Vanaf 5300 voor Chr. kwamen de eerste landbouwers van de Nieuwe Steentijd naar de lössgronden van Limburg en

hakten daar de lindebossen om. Lindebomen hebben de pech bij voorkeur op de rijkere bodems te groeien, die nu juist bij uitstek geschikt zijn voor akkerbouw en graangewassen. Dat is waarschijnlijk de belangrijkste reden van de ondergang van de lindebossen geweest. Toch zal men in de prehistorie de linde deels ook gekoesterd hebben. Lindebomen leverden

kostbare producten zoals bladvoer, onmisbaar voor het vee om de winters door te komen. Waarschijnlijk werden het voedzame verse blad en de vruchtjes ook door mensen als voedsel genuttigd. Lindebloesem geeft een helende thee. Van de bastvezel is een hoge kwaliteit touw te maken geschikt zowel voor schepen en schoeisel. Een van de oudste kano's ter wereld is gemaakt van

een lindestam van 7.400 jaar oud, opgegraven bij de aanleg van de Betuwelijn. Sommige gebruiken zijn nog tot in de vorige eeuw doorgegaan zoals de winning van bladvoer en het verzamelen van de bloesem. Een enkele verdwaalde gesnoeide linde en knotlinde in een vergeeten bosrand heeft zijn vorm daarvan te danken.

Tallose witbloeiende dasloken in de Schone Grub.